

TURKEY-JORDAN RELATIONS IN THE FACE OF MIDDLE EASTERN DEVELOPMENTS (1923-1980)

Bahattin Demirtaş*

*Asst. Prof., Gazi University, Polatlı Faculty of Science and Arts, Department of History, TURKEY, bdemirtas@gazi.edu.tr

Abstract

After the Republic of Turkey was established, the friendly relations between Jordan and Turkey gained acceleration, especially when King Abdullah visited Atatürk. In both this visit and his later two visits, King Abdullah attracted attention owing to his intelligence and his acumen in perceiving international matters. When King Abdullah arrived in Turkey in May 1951, the friendship between the two countries rose to the highest degree. However, when he returned home two months later, he fell victim to an assassination. Then the king's older son Tallal replaced him on the post of kingship. Yet as the king renounced his throne because of his ill health, his young son Hussein took his place. The young king came to Turkey in 1954. Another indicator of the friendly relations between the two countries was the fact that President Celal Bayar went to Jordan on November 2nd 1955 as an invitee of King Hussein of Jordan. After Celal Bayar, who had stayed in Jordan until November 8th, returned to Turkey, King Hussein of Jordan came to Turkey on August 22nd 1957 in order to visit his father King Tallal, who had been receiving treatment in Istanbul, and to have talks regarding the Syrian events. In fact, in a meeting where King Faysal of Iraq, King Hussein of Jordan, President Celal Bayar and Prime Minister Adnan Menderes participated, it was discussed that Jordan could be admitted to the Baghdad Pact so that its security is ensured. On August 25th, Mr. Loy Henderson, the American Deputy Secretary of State and Director of the Middle East Board, had a meeting with King Hussein of Jordan. King Hussein's visits to Turkey were to continue in February 1958, May 1959 and April 1960. Lastly, on June 5th to 11th 1967, King Hussein made another visit to Turkey so as to receive the support of Turkey because of the Middle Eastern crisis.

Keywords: Middle East, Democrat Party, Turkey, Jordan, M.Kemal Atatürk, King Hussein

ORTADOĞU GELİŞMELERİ KARŞISINDA TÜRKİYE-ÜRDÜN İLİŞKİLERİ (1923-1980)

Özet

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Ürdün ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkileri Melik Abdullah'ın Atatürk'ü ziyaret etmesiyle ivme kazanmıştır. Melik Abdullah, gerek bu ziyaretinde, gerek bundan sonraki diğer iki ziyaretinde, zekâsıyla ve milletlerarası meseleleri kavrayışındaki dirayetiyle dikkat çekmiştir. Melik Abdullah, 1951 senesi Mayıs ayında Türkiye'ye geldiği zaman iki memleket arasındaki dostluk en yüksek seviyeye çıkmıştır. Ancak, iki ay sonra yurduna döndüğü zaman, bir suikasta kurban gitmiştir. Bunun üzerine Melik'in yerine büyük oğlu Tallâl krallık makamına geçmiştir. Fakat yeni kralın rahatsız olması sebebiyle tahtından feragat etmesi üzerine yerine genç oğlu Hüseyin geçmiştir. Genç kral, Ağustos 1954'te Türkiye'ye gelmiştir. İki memleket arasındaki dostluk münasebetlerin bir başka göstergesi, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Ürdün kralı Hüseyin'in davetlisi olarak 2 Kasım 1955 tarihinde Ürdün'e gitmesi olmuştur. 8 Kasım'a kadar Ürdün'de kalan Bayar'ın Türkiye'ye dönmesinden sonra Ürdün Kralı Hüseyin, 22 Ağustos 1957 tarihinde uzun müddetten beri hasta olan ve İstanbul'da tedavi görmekte olan babası Kral Tallâl'i ziyaret etmek ve Suriye hadiseleri ile ilgili görüşmelerde bulunmak amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Öyle ki o günlerde Irak Kralı Faysal, Ürdün Kralı Hüseyin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in katıldığı bir toplantıda Ürdün'ün emniyetini sağlamak için Bağdat Paktına

alınması mevzuu üzerinde durulmuştur. 25 Ağustos'ta ise Amerikan Hariciye Vekil Yardımcısı ve Orta Doğu Masası Müdürü Mr. Loy Henderson, Ürdün Kralı Hüseyin ile bir görüşme yapmıştır. Ürdün Kralı Hüseyin'in Türkiye ziyaretleri Şubat 1958, Mayıs 1959 ve Nisan 1960'ta devam edecektir. 5- 11 Haziran 1967'de Kral Hüseyin Ortadoğu bunalımından dolayı Türkiye'nin desteğini almak üzere Türkiye'ye yeni bir ziyarette bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Demokrat Parti, Türkiye, Ürdün, Atatürk, Kral Hüseyin

1. GİRİŞ

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlılara geçen Ürdün, 1918 yılı sonunda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkmış ve bu dönemden itibaren Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın yönetimi altına girmiştir. Diğer taraftan Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda İngiltere ve Fransa Sykes-Picot Antlaşması'nı değiştirmiş ve Suriye ve Lübnan'ın Fransız mandasına; Filistin, Ürdün ve Irak'ın da İngiliz mandasına verilmesini kabul etmiştir (SDE, 2011, s. 6). Böylece Faysal'ın 1920'de Fransızlar tarafından Suriye'den çıkarılmasının ardından kardeşi Abdullah Ürdün'e gelerek Şubat 1921'de kendini Şarki Ürdün emiri ilân etmiştir (Tomar, 2012, s. 355). Onun yönetimi bölgeyi elinde tutan İngilizler tarafından desteklenmiş ve İngiliz Hükümeti, Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde Ortadoğu Bölümü adında bir teşkilat kurularak Filistin, Irak ve Mavera-i Ürdün buraya bağlamıştır (Akçay ve Celenay, 2011, s. 389-391). 10 Şubat 1928'de ise İngiltere ile Ürdün Emiri Abdullah arasında imzalanan antlaşma ile İngiltere'nin Ürdün'deki yetkileri çizilmiştir.

2. 1937-1938 (ATATÜRK) DÖNEMİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Orta Doğu'yla tamamen ilişkilerin koptuğu hatta yeni Türk devletinin bilinçli olarak Araplarla ilişki kurmadığı dile getirilmiştir. Bu yaklaşım Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasını doğru anlatan bir bakış açısı değildir. Çünkü söz konusu dönemde bölge bağımsız Arap devletlerinden oluşmamaktadır ve bölgenin siyasi haritası tam olarak şekillenmemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin ne Suriye ne Irak ne Ürdün ne de Lübnan'la hatta Mısır'la bile bağımsız politika geliştirme imkânı vardır. 1920'li yıllarda söz konusu ülkelerle resmi antlaşmalar dahi direk yapılamamış, mandater devletler olan İngiltere ve Fransa ile imzalanmıştır (Şahin, 2010, s. 11). Bu nedenlerle Türkiye, Atatürk döneminde Ortadoğu ülkeleri ile doğrudan diplomatik ilişki kurabilmek için bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarını beklemek zorunda kalmıştır (Duran ve Karaca, 2011, s. 213).

İngiliz mandası altında bulunan Ürdün ile Türkiye arasındaki ilişkiler 1930'lu yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. 1931 yılında imzalanan Dostluk ve Kardeşlik Anlaşmasını Ürdün Kralı Abdullah'ın 30 Mayıs-8 Haziran 1937 tarihlerinde gerçekleşen yaklaşık olarak on gün süren Türkiye ziyareti izlemiştir. 1937 yılı Mayıs ayında İngiltere Kralı'nın taç giyme töreni için Londra'da bulunan Emir Abdullah, Başbakan İsmet İnönü'nün daveti üzerine ülkesine dönerken 30 Mayıs 1937'de trenle İstanbul'a gelmiştir. Emir, İstanbul'da gazetecilere yaptığı ilk açıklamada, "Türkiye'ye karşı derin muhabbet duymaktayım. Beni buraya getiren de bu büyük muhabbetin bir eseridir. Londra'da görüştüğüm muhterem Başvekiliniz İsmet İnönü'ye eski muhabbetlerimi tazelemek ve yeni muhabbetler husule getirmek, burada yaratılan yenilikleri görmek için Türkiye'ye gelmek istediğimi izhar ettim. Ve bugün Türkiye'ye gelmek saadetini duyuyorum. Göz kamaştırıcı muvaffakiyetinizi büyük bir sevinç içinde takip ediyorum ve böyle nice nice muvaffakiyetlere ermenizi Cenab-ı Hak'tan dilerim. Türkiye şark milletleri içinde daima piştar mevkiindedir. Ankara'da büyük Atatürk'ü göreceğim. Atatürk, sevdiğim bir memleketin kıymeti ölçülemez bir reisidir. Kendilerine karşı duygularımın samimiyeti çok kuvvetlidir. Ardından Şam'a ve oradan da memleketime döneceğim." sözleriyle Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret ve iki ülke arasındaki dostluk ilişkileri hakkında bilgi vermiştir (Akşam, 31 Mayıs 1937, s. 4).

31 Mayıs 1937 tarihinde Ankara'ya ulaşan Emir Abdullah, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile bir görüşme yapmıştır. (Akşam, 01 Haziran 1937; Cumhuriyet, 01 Haziran 1937). Ziyaret sırasında Emir, "Bu terakki ve tealî, Hak'kın bütün şark milletlerine büyük bir lütfu olan bir Ata'ya malik olmanın ve ona sarılmanın sınırsız eseridir." diyerek iyi niyetini ve dostluğunu göstermiştir (Bilgin, Sıtkı, 2013, s. 330).

Emir Abdullah Ankara Palas'ta bulunduğu sırada gazetecilere verdiği bir beyanatta, Çatalca'dan bu yana Türk halkının sıcak ilgisinden ve Mustafa Kemal'i yakından tanımaktan duyduğu memnuniyeti de dile getirmiştir. (Akşam, 02 Haziran 1937: 2). Emir, Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Mekki Said ile olan mülakatında ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye için öneminden bahsetmiş, Ankara'nın güzel bir kent olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur (Cumhuriyet, 02 Haziran 1937).

2 ve 3 Haziran'da Ankara'da gezi ve temaslarını sürdüren Ürdün Emiri 3 Haziran günü yeniden İstanbul'a gelmiş ve Beylerbeyi Sarayı'nda konaklamaya başlamıştır (Akşam, 04 Haziran 1937 ; Ulus, 04 Haziran

1937). İstanbul günlerini dolu dolu geçiren Emir, gezisinin altıncı gününde, Cumhuriyet Gazetesi'ne yeniden bir mülakat vermiş ve Atatürk'ün liderliğinde Türkiye'nin kalkınmasından övgü ile söz etmiştir. Ankara'nın çok gelişen bir şehir olduğunu belirten Ürdün lideri, uzun yıllarının geçtiği İstanbul'u çok beğendiğini söyleyerek yıllar önce İstanbul'dan ayrıлып Hicaz'a dönerken ağladığını ifade etmiştir. Mülakatında özellikle Türkiye'deki okullardan ve öneminden bahseden Emir, Avrupa'ya yapmış olduğu seyahatte çok yer gezdiğini ancak en fazla Türkiye'de mütehassis olduğunu söylemiştir (Birbudak, 2013: s. 531 ; Cumhuriyet, 05 Haziran 1937).

Ankara'da gerçekleşen ilk görüşmeden sonra 5 Haziran 1937 tarihinde İstanbul'a gelen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk Ürdün Emiri ile yeniden bir araya gelmiştir. Mustafa Kemal ve Emir Abdullah, Ertuğrul Yatı'nda devam eden sohbetlerini samimi bir havada sürdürmüştür. (Akşam, 06 Haziran 1937: Cumhuriyet, 06 Haziran 1937).

Emir Abdullah, Türkiye seyahatinin dokuzuncu gününde ilk olarak Florya'ya da ki Atatürk Köşkü'nü gitmiş daha sonra Yalova ve Bursa'yı gezmiştir (Akşam, 08 Haziran 1937 ; Son Posta, 08 Haziran 1937). 8 Haziran günü Yalova'dan İstanbul'a geri dönen Emir Abdullah, Galata Rıhtımı'ndan Dacia Vapuru ile Hayfa'ya doğru hareket etmiştir (Akşam, 09 Haziran 1937 ; Ulus, 09 Haziran 1937 ; Cumhuriyet, 09 Haziran 1937). Yola çıkmadan evvel gazetecilere verdiği beyanda Türkiye'de gördüğü sevginin hatırasını saklayacağını belirten Emir Abdullah, ilk fırsatta bir kez daha Türkiye'ye gelme arzusunda olduğunu söylemiştir. (Son Posta, 09 Haziran 1937: 4).

Ürdün Emiri Abdullah'ın 30 Mayıs-8 Haziran 1937 tarihleri arasında gerçekleştirdiği bu ziyaret hem yerel basında hem de uluslararası alanda olumlu tepkilerle karşılanmıştır. Tan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, Ürdün ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Şarkî Ürdün, Emir Abdullah'ın münevver rehberliği sayesinde çok büyük bir inkişaf elde etmiştir. Emir, en çetin şartlar içinde iç ve dış barışını kurmaya muvaffak olmuş ve memleketinde medeni varlıklar yaratmıştır.*" Emir Abdullah'ı sadece Ürdün'ün lideri olarak değil Arap âleminin bir temsilcisi olarak değerlendiren Yalman, Emir Abdullah'ın Türkiye'nin barış yanlısı politikasının diğer Arap devletlerine aktarılması adına aracı olacağından bahsetmiştir (Birbudak, 2013: s. 534 ; Tan, 01 Haziran 1937).

Anlaşılabacağı üzere bu ziyaret hem iki ülke arasındaki ilişkiler için gayet iyi bir başlangıç teşkil etmiş hem de geleceğe dair olumlu bir adım olmuştur. Türkiye'nin Orta Doğu'daki algısına ve barışçı politikasına güzel bir referans niteliğindeki ziyaret Türk-Arap yakınlaşmasına hizmet eden bir gelişme olmasının yanı sıra aynı zamanda Türk misafirperverliğinin en üst düzeydeki bir örneğini de teşkil etmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde kurulan bu yakın ilişkiler gerek II. Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş döneminde ve gerekse küreselleşme döneminde de devam ettirilmiştir (Birbudak, 2013, s. 535).

3. 1938-1950 (İSMET İNÖNÜ) DÖNEMİ

Türkiye ile Ürdün arasındaki temaslar II. Dünya Savaşı sırasında da devam etmiş ve iki ülke arasında savaşla ilgili istişarelerde bulunulmuştur. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Feridun Cemal Erkin'i 1942 yılında Arap başkentlerine göndermiştir (Bilgin, 2013, s. 330). Erkin'in, Emir Abdullah tarafından da kabul edilmesinden sonra Türkiye ile Ürdün arasındaki dostluk münasebetleri savaş sonrasına da taşınmıştır. Bunda değişik siyasi, stratejik ve konjonktürel sebepler etkili olmuştur. En başta gelen sebep İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir dönemin başlaması ve dünyayı iki büyük kampa bölmeydi. Türkiye ve Ürdün taraflarını demokrasi ve hür bloktan yana belirlemişlerdi. İşte tam da Soğuk Savaş sürecinin başladığı dönemde Türkiye yoğun bir şekilde Sovyetlerin siyasi ve diplomatik baskılarına askerî tehditlerine ve toprak taleplerine maruz kalmıştı. Türkiye bu duruma karşı bir önlem olarak Arap ülkeleriyle işbirliğini kuvvetlendirerek Orta Doğu'da güvenli bir bölge oluşturmak istemekteydi (Bilgin, 2013, s. 330).

Ürdün'ün Mart 1946'da İngiltere'den tamamen bağımsızlığını elde etmesi ve Emir Abdullah'ın¹, Kral unvanını alması üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tebriklerini sunmak üzere Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Feridun Cemal Erkin fevkalade murahhas sıfatıyla Amman'a gitmiştir (Ulus, 28 Kasım 1946). Ziyaret esnasında Krala Türkiye'yi ziyaret teklifi ile Türkiye'nin Ürdün ile Dostluk ve İşbirliği Antlaşması yapma isteği iletilmiştir. Kral Abdullah ise cevaben antlaşmanın kendisinin Türkiye'yi ziyareti esnasında imzalanabileceğini ifade etmiştir.

¹ "Emir Abdullah daha önce Osmanlı meclisinde mebus idi. 1946 yılına kadar emir (prens) unvanıyla İngiliz nüfuzu altında ve bu tarihten sonra bağımsız melik (kral) olarak hüküm sürdü. İdeali Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin'i içine alan büyük bir Suriye devleti kurmaktı. Tabii ki İngilizler ve diğer Araplar buna karşı çıktılar. Filistinliler ülkelerini kendi topraklarına kattığı için zaten onu Filistin davasına hıyanetle suçlamaktaydılar." (Ekinci, 1999, s. 3).

Kral Abdullah'ın beklenen Türkiye ziyareti 8 Ocak 1947 tarihinde gerçekleştir (Ulus, 9 Ocak 1947 ; Tanin, 9 Ocak 1947 ; Cumhuriyet, 9 Ocak 1947). Dost memleket hükümdarı şerefine ilk olarak Çankaya'da verilen ziyafette Cumhurbaşkanı İnönü şu nutku irad etmiştir: *"Majeste: memleketimizin necip dostu Şarki Ürdün Haşimi devletinin çok sevdiğimiz şevketli hükümdarını memleketimizde ve aramızda görmekle on derece bahtiyarız. Majestelerinin memleketimize karşı besledikleri samimi dostluk duygularının bir ifadesi olan ziyaretlerinden dolayı duyduğumuz sevinci burada kendilerine arz etmekle şeref kazanırım. Yine burada Dışişleri Bakanımız umumi Katip Büyükelçi Feridun Cemal Erkin vasıtası ile majestelerine arz ettiğimiz en sıcak tebriklerimizi bir kere daha tekrarlamakla büyük kıvanç duymaktayız..."* (Akşam, 9 Ocak 1947).

Cumhurbaşkanı İnönü'ye göre bu ziyaret Birleşmiş Milletler idealini gerçekleştirecek bir durumdur (Son Posta, 9 Ocak 1947). Basında yer alan haberlere göre ise Cumhurbaşkanı ve Kral Abdullah iki memleketin birbirine yakınlığını ve dostluğunu tebarüz ettirmiştir (Vatan, 9 Ocak 1947). Nihayet 11 Ocak'ta iki ülke arasında imzalanan "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" gelinen pozitif noktayı göstermiştir (Tanin, 12 Ocak 1947; Son Posta, 12 Ocak 1947). Ürdün Kralı Abdullah'ın Ankara'dan ayrılmadan önce Radyo Gazetesine verdiği şu demeç dostluk ve işbirliği antlaşması ve Türk-Ürdün ilişkilerine olan bakışın bir yansıması olmuştur: *"Reisicumhur Hazretlerinin nazik davetiyle memleketimize gelmiş olduğumdan çok memnunuz. Ankara da geçirdiğim günlerden pek mütehassısım. İmzaladığımız muahede bir dostluk ve kardeşlik vesikasıdır. Bunu diğer tafsilat üzerinde imzalanacak başka muahedelerin de takip edeceğini ümit ederim. Vatandaşlarınıza söyleyiniz. Burada onlar birbirlerine karşı ne hissiyat beslemekte iseler bende aynı hissiyat ile meşbu bulunuyorum. Eminim ki onlar da benim milletim için aynı hissiyatı beslemektedirler. Benim nazarımda ta Afganistan'dan Tanca'ya kadar ülkelerde bütün Şark Milletleri arasında kardeşlik ve birlik vardır ve bulunmalıdır. Selamımı, muhabbetimi, hürmetimi herkese, her evlada, her babaya, her anaya ve her kardeşe isal ediniz."* (Ulus, 12 Ocak 1947).

Ürdün ve Türkiye'yi oldukça memnun eden söz konusu antlaşma bölgesel işbirliği ve istikrarı sağlama noktasında mühim bir rol oynamasının yanı sıra bölgeyi de aşan daha geniş global etkiler de doğurmuştur. Bu etkilerden en mühimi ise bu antlaşmanın Sovyetler Birliği'nin yayılmasına ve uluslararası komünizmin Orta Doğu'ya sızmasına karşı mühim bir set oluşturacak adıma öncülük etmesiydi. Nitekim Sovyetler Birliği bu antlaşmadan memnun olmamış ve bunun için İngiltere'yi suçlayarak bunun ancak 'İngiliz emperyalizmine hizmet ettiğini' ifade etmişti. Hakikatte ise İngiltere bile bu antlaşmadan rahatsızlığını dile getirmişti (Bilgin, 2013, s. 331).

Kral Abdullah'ın 1947 yılındaki ziyaretinden sonra 28 Ekim 1947 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Ürdün Kralı Abdullah'ın tebriklerini sunmak üzere Ankara'ya gelen Ürdün heyetini Çankaya'da Köşkü'nde kabul etmiştir. Bu kabulde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak da hazır bulunmuştur (Ulus, 29 Ekim 1947). Toros ekspresiyle 4 Kasım'da Ankara'dan ayrılacak olan bu heyet istasyonda Cumhurbaşkanlığı adına Başyaver Binbaşı Cevdet Tolgay ve Cumhurbaşkanlığı Hususi Kalem Müdürü Haldun Derin ve hükümet adına Protokol Umum Müdür Muavini Tefik Kazım tarafından uğurlanacaktır (Ulus, 5 Kasım 1947).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü döneminde Ürdün ile olan ilişkilerin bir diğer göstergesi Temmuz 1948'de olmuştur. Öyle ki bir müddetten beri istirahat etmek üzere İstanbul'da bulunan Şarki Ürdün'ün veliahdı Emir Tallal, 24 Temmuz'da Ankara'ya gelmiş ve cumhurbaşkanı ile görüşmüştür. Eşi İstanbullu olan Emir, Türkiye'ye karşı duyduğu derin sevginin bu ziyaret vesilesiyle bir kat daha arttığını ve ilk fırsatta tekrar geleceğini ifade etmiştir (Ulus, 25 Temmuz 1948).

4. 1950-1960 (DEMOKRAT PARTİ) DÖNEMİ

15 Mayıs 1951 tarihinde, Ürdün Meliki Abdullah, Etimesgut askeri hava alanına inen özel bir uçakla Ankara'ya gelmiş ve başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere hükümet ileri gelenleri ve bir askeri birlik tarafından karşılanmıştır. Melik Abdullah hava alanına indiğinde Cumhurbaşkanı Bayar, Ürdün Meliki Abdullah'a, *"Hoş geldiniz, sizi memleketimde selamlamakla bahtiyarım."* demiştir. Melik, Celal Bayar'ın bu sözlerine, *"Memleketinizi ziyaret etmek hususundaki arzumuzu isaf buyurduğunuz için minnettarım."* diyerek mukabele etmiştir (Yeni Sabah, 16 Mayıs 1951).

Celal Bayar, Ürdün Melikinin ziyareti ile ilgili olarak yaptığı açıklamada, *"Memleketimiz dünyanın en nazik ve hassas bir mıntıkasında bulunmaktadır. Bu itibarla bu mıntıkadaki devletlerin istiklallerini, bütünlüklerini, bir kelime ile mevcudiyetlerini muhafaza ve müdafaa için tesanütlü, istikrarlı, insicamlı ve kuvvetli olmaları lazım gelmektedir. Bu hakikati tamamen müdrük olan Türkiye, dostlarının kuvvetlenmelerini ve gelişmelerini samimiyetle arzu eder."* demiştir (Ulus, 16 Mayıs 1951). Melik Abdullah ise Zafer gazetesine verdiği demecinde, *"Dünya harpten yorgun düşmüştür, yeni bir harp içinde hazır değildir."* diyecektir. Melik, *"Türkiye*

ile Arap memleketleri arasında mevcut dostluk daha ziyade kuvvetlenmeli ve çok kavi bir hal almalıdır." temennilerini de eklemiştir (Zafer, 16 Mayıs 1951 ; Yeni Sabah, 16 Mayıs 1951).

Kral Abdullah'ın Türkiye'ye yaptığı bu geziden kısa süre sonra Temmuz 1951'de Kudüs'te Mescid-i Aksa çıkışında Filistinli bir milliyetçi tarafından suikast sonucu öldürülmesinden sonra oğlu Tallal kral olmuştur (Armağan, 2006, s. 14). Ancak Tallal görünüşte rahatsızlığı sebebiyle, gerçekte İngilizlere boyun eğemeyen bir tabiatı olduğu için İngilizlerin baskısıyla 1952'de tahttan indirilerek İstanbul'da Ortaköy'de Şifa polikliniğine kapatılmıştır. Yerine 17 yaşındaki oğlu Hüseyin geçirilmiştir.² Önce İskenderiye'de, sonra İngiltere'de Harrow Enstitüsü ve Stundhurst'ta çok iyi bir eğitim gören Melik Hüseyin'in yaşının küçüklüğü sebebiyle ülke nâiblikle idare edilmiştir. Ertesi yıl Melik Hüseyin idareyi ele almıştır (Ekinci, 1999, s. 3).

1950 yılından sonra Ürdün'ün Türkiye ile ilişkilerinde bölgesel krizler önemli rol oynamaya devam etmiştir. İki ülkenin bölgesel krizlerde istikrar ve düzeni yeniden sağlamaya yönelik beklentileri ve ortak hedeflere sahip olması ikili ilişkilerde kaçınılmaz bir uyum doğurmuştur. Soğuk Savaş esnasında Batı yanlısı bir tutum sergileyen ve Pan-Arabizm'in en parlak dönemlerinde dengeli bir politika izleyen Ürdün, Türkiye için Ortadoğu'da istikrar açısından merkezi bir rol üstlenmiştir. Aynı şekilde Ürdün için Ortadoğu alt sistemindeki komşu devletler ile uluslararası sistem arasında bir denge politikası gözetmek her zaman bir dış politika önceliği olagelmıştır (Köprülü, 2014, s. 2-3).

Ürdün ve Türkiye'nin bölgesel işbirliği çabaları Bağdat Pakti'nden kısa süre önce yine canlanma dönemine girmiştir. Hükümetin davetlisi olarak Türkiye'ye gelen, Ürdün Kralı Hüseyin Bin Tallal 23 Ağustos 1954 tarihinde Yeşilköy hava meydanında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes tarafından karşılanmıştır (Zafer, 24 Ağustos 1954). 25 Ağustos'ta Ankara'ya geçen ve burada temaslarda bulunan Hüseyin Bin Tallal şerefine 66'ncı Tümen birlikleri tarafından Metris'de, bir atış tatbikatı bile yapılmıştır (Zafer, 26 Ağustos 1954). O günlerde Ürdün Kralı ve Libya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'nın Türkiye ziyaretleri, Türkiye'nin Arap Devletleriyle ilişkilerini geliştirme arayışı politikası kapsamında değerlendirildiğince oldukça önemli olarak değerlendirilmiştir (Yeşilbursa, 2010, s. 79-80).

Bağdat Pakti'nin³ kurulmasından kısa süre sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar Kral Hüseyin bin Tallal'ın davetlisi olarak 3 Kasım 1955 tarihinde Ürdün'e iadei ziyaret yapmıştır (Akşam, 4 Kasım 1955). O günlerde Bağdat Pakti ile kısa bir sürede Ortadoğu savunması için büyük bir ilerleme kaydedilmesi üzerine Türk Hükümeti, Ürdün'ü Pakta katılması konusunda desteklemenin (Lübnan'ın da Ürdün'ü takip edeceğini umarak) zamanının geldiğini düşünmektedir. Zira Türkiye Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı, Kasım 1955 tarihli Ürdün ziyareti sırasında Kral Hüseyin'i ve Ürdün Başbakanını etkilemek için elinden gelenin en iyisini yapacaktır (Yeşilbursa, 2010, s. 81).

Celal Bayar ve Türk Heyeti'nin Ürdün'e yaptığı resmi ziyaret 8 Kasım'da sona ermiştir. Adana'da konuşan Bayar, dış politika konuları üzerinde durmuş ve Amerika'nın Bağdat Pakti'ne katılması ihtimalinden bahsetmiştir (Akşam, 9 Kasım 1955). 9 Kasım'da Ankara'da olan Bayar, Çankaya'da Meclis Başkanı Refik Koraltan ve Başbakan Adnan Menderes ile bir görüşme yapmıştır (Akşam, 10 Kasım 1955). Ertesi gün ise cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nda Ürdün gezisi hakkında değerlendirmeler yapılmıştır (Akşam, 12 Kasım 1955).

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Kral Hüseyin ile konuşmalarında Ürdün'ü Türk-İrak Anlaşmasına meyilli gördüğünü ifade etmiştir. Aslında Ürdün Hükümeti bu anlaşmaya katılma konusunda isteksiz görünüyordu. Çünkü İngiltere ve Irak'la zaten diyalog içinde olduklarını, bu yüzden Bağdat Pakti'ne katılmalarının kendilerine bir şey kazandırmayacağını düşünüyorlardı ve Mısır'ın karşı çıktığı bir organizasyona katılmak niyetinde değillerdi. Ürdünlüler ayrıca, hem Mısır'ın hem de Suudi Arabistan'ın iç işlerine karışıp propaganda yapmalarından da rahatsızdılar. Türkiye ise Ürdün'ün Pakta katılması konusunda ısrarlıydı ve Türk Dışişleri Bakanı, Ürdün'ün Bağdat Pakti'ne katılması durumunda elde edeceği kazanımları şöyle özetlemişti: "Türkiye, olası bir İsrail saldırısına karşı müttefik olarak Ürdün'ü koruyacak ve Filistin meselesinde herhangi bir karar verildiğinde bu kararın Filistin'in lehine olmasını garanti edecektir." Yine, Türk Dışişleri Bakanı, Kral Hüseyin ile yaptığı ve Ürdün Başbakanı ve Adalet Bakanı'nın da hazır bulunduğu görüşmede, Kral'ın Pakta katılma

² Melik Tallâl 19 sene İstanbul'da kaldıktan sonra 63 yaşındayken vefat etmiştir.

³ "Bağdat Pakti, 24 Şubat 1955'te Türkiye ile Irak arasında imzalanan karşılıklı işbirliği antlaşmasına 4 Nisan'da Birleşik Krallık'ın, 23 Eylül'de Pakistan'ın, 3 Kasım'da da İran'ın katılmasıyla kurulmuştur. Pakt, Ortadoğu'da SSCB'ye karşı NATO'nun bir uzantısı olarak görülmüştür. Türkiye, bu pakt ile Ortadoğu'da aktif bir politika içine girmiştir. Pakt Ortadoğu'da yükselen Nasır hareketine karşı Türkiye'nin Batı adına üstlendiği bir misyon haline gelmiştir." (Demir, 2011, s. 702).

konusunda ikna olduğunu ancak, bu katılımdan dolayı maksimum çıkar peşinde olduğunu bildirmişti. İngilizlere göre ise bu iş bir pazarlık meselesi değildi ve Ürdün'ü pakta dâhil olması konusunda zorlamak kendileri için zor bir işti. Neticede Ürdün, bu savunma işbirliğine sıcak bakmakla birlikte, Mısır ve Suriye'den çekindiği için, üye olmaya cesaret edememiştir (Bostancı, 2013, s. 174-175).

Mısır Devlet Başkanı Nasır, Batılı devletlerle işbirliğinde bulunan Bağdat Pakti'na, bazı Arap ülkelerinin katılmasının Batılı devletler karşısında kendi durumunu zayıflatacağının farkında idi. Bu nedenle Nasır Bağdat Pakti'ni, Batılı devletlerin bölgeye yönelik gayelerinin gerçekleşmesine olanak verecek emperyalist bir mekanizma olarak damgalamış ve Türkiye'yi "Batı emperyalizminin jandarması olmakla" suçlamıştır. Pakta karşı ortaya çıkan bu kuvvetli tepki, diğer Arap devletlerinin de tutumunu etkilemiştir (Bostancı, 2013, s. 177-178). Bu şartlar altında Suud, Nasır'a yanaşmış ve 27 Ekim 1955'de Mısır ile Suudi Arabistan arasında savunma antlaşması imzalanmıştır. 21 Nisan 1956'da da Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında savunma antlaşması söz konusu olmuştur. Böylece Sovyet yayılcılığına karşı bir set çekmek amacıyla birlik ve beraberlik adına yola çıkılırken bir anda Ortadoğu, İsrail de hesaba katılırsa dört parçaya bölünmüştür (Bostancı, 2013, s. 178-179).

Ürdün Kralı Hüseyin, 22 Ağustos 1957 tarihinde özel bir uçakla İstanbul'a gelmiştir. Ürdün Kralının beraberinde kardeşi Ürdün veliahdı Prens Muhammed, dayısı Şerif Nasır, Şerif Abdülhamid ve maiyeti bulunmuştur. Kral Hüseyin'in bu ziyareti İstanbul'da, uzun müddetten beri hasta olan ve bir şifa yurdunda yatmakta bulunan babası Kral Tallal'ı ziyaret etmek gibi görünse de siyasi çevrelerde ve basında bu ziyaretin son Suriye hadiseleri ile ilgili olduğu ileri sürülmüştür. Esasen Suriye, Rusya'nın peyki olmak yoluna saptığı günden beri hadiselerin gelişmesini büyük bir dikkatle takip etmekte bulunan Türk hükümet mensupları İstanbul'da bulunan Irak devlet reisleri ile daimi temas halindeydi (Yeni Sabah, 23 Ağustos 1957 ; Zafer, 23 Ağustos 1957).

Basında verilen haberleri doğrularcasına 24 Ağustos'ta Şale Köşkü'nde Irak Kralı Faysal, Ürdün Kralı Hüseyin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes arasında bir görüşme yapılmıştır.⁴ Bu toplantıda özellikle Suriye'de cereyan eden son hadiselerle temas edilmiştir. Ayrıca Suriye'ye hudut olması dolayısıyla her an bir hücumu uğramak tehlikesi ile karşı karşıya bulunan Ürdün'ün emniyetini sağlamak için Bağdat Pakti'ne alınması mevzuu üzerinde de durulmuştur. Bu faaliyetlerin Afgan Kralının Türkiye'ye yapacağı resmi ziyaretin arifesinde yapılması dolayısıyla de Rusya'ya komşu olup uzun zamandan beri Rus baskısı altında bulunan Afganistan'ın Türkiye ile arada mevcut dostluk bağlarını takviye etmek sureti ile Batıya yanaşması üzerinde de durulmuştur (Yeni Sabah, 25 Ağustos 1957).

1957 yılının o sıcak günlerinde yukarıda yapılan diplomatik temaslar Amerikan Hariciye Vekil Yardımcısı ve Orta Doğu Masası Müdürü Mr. Loy Henderson'un Hilton Oteline gelerek Ürdün Kralı Hüseyin ile görüşmesi ile en üst düzeye çıkmıştır. Ürdün'ün Ankara Büyük Elçisi Şerif Abdülmecit ve Amerikan Büyük Elçisi Mr. Fletcher Warren'in da hazır bulunduğu bu görüşmede, Mr Henderson uzun bir konuşma yapmıştır. Mr. Loy Henderson, daha sonra beraberinde Amerikan büyükelçisi ile Şale Köşkü'ne giderek, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in bulunduğu bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde yine Suriye meselesi görüşülmüştür. Bu arada Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Irak Kralı Faysal, Irak veliahdı Prens Abdullah akşam saatlerinde Şale Köşkü'nde yeniden toplanarak Amerika Hariciye Vekil Yardımcısı Mr. Loy Henderson ile yapılan görüşmeleri değerlendirmiştir (Yeni Sabah, 26 Ağustos 1957).

İstanbul'daki görüşmeler Henderson'u etkilemiş olacak ki ABD'ye döndüğünde hükümetine sunduğu raporda, Suriye'de durumun oldukça kritik olduğunu tüm özgür dünyanın güvenliği için tehdit olan bu gelişmeler karşısında biran önce harekete geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu rapor ABD'nin tutumunun sertleşmesine sebep olmuştur. Eisenhower, 7 Eylül'de Suriye'nin komşularına karşı saldırısına karşı asla tolerans gösterilmeyeceğini duyurmuştur. Alınan askeri tedbirlere ek olarak Suriye'nin Batı yanlısı

⁴ Türk-Ürdün ilişkileri 1959 ve 1960 yılının ilk yarısında da devam edecektir. Nitekim Ürdün Kralı Hüseyin, 1 Mayıs 1959 tarihinde Roma'dan İstanbul'a gelmiştir. Ürdün Kralı Hüseyin Şile Yurduna giderek tedavi altındaki babasını ziyaret etmiştir. Kral Hüseyin, Şale köşkünde Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri bakanı Zorlu arasında bir görüşme yapmıştır. Şale köşkünde yapılan görüşmelerde bilhassa Ortadoğu'nun durumu ve Irak'ta ki son gelişmeler üzerinde durulmuştur. Ayrıca Türkiye ile Ürdün temasları ve iki memleketi alakadar eden diğer meseleler ile orta doğu bölgesinde sulh ve istikrarın temini mevzuları da görüşülmüştür (Akşam, 2 Mayıs 1959). Ürdün Kralı Hüseyin son olarak 14 Nisan 1960 tarihinde İran hava yollarına ait bir uçak ile Tahran'dan İstanbul'a gelecektir (Akşam, 15 Nisan 1960 ; Zafer, 15 Nisan 1960). 1960 askeri müdahalesinin az öncesinde gerçekleşen bu ziyaret Demokrat Parti'nin iflas eden dış politika ataklarının bir tesellisi olarak kalacaktır.

komşularına (Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan) yüklüce askeri yardım yapmaya başlamıştır. ABD'nin tavri sertleştiği Türkiye'nin Suriye'ye karşı aldığı tedbirler de sertleşecektir. Türkiye'nin Suriye sınırında sürdürdüğü askeri manevralar da hız kazanacaktır (Baş, 2012, s. 100).

Görüldüğü gibi Ortadoğu meselelerinin zirve yaptığı bir süreçte yaşanan diplomasi trafiği 1958 yılında yaşanacak gelişmelerin bir öngörüsü gibi olmuştur. Nitekim Suriye Ortadoğu'da yalnız kalmamak, bölgede etkinliğini artırmak ve iç gelişmelerin de katkısıyla Mısır'a birleşme teklifinde bulunacaktır. Bu teklif 1 Şubat 1958'de Mısır tarafından kararı bağlanacak ve iki ülke General Nasır liderliğinde Birleşik Arap Cumhuriyetini (BAC) ilan edecektir (Demir, 2011, s. 705 ; Yeşilbursa, 2010, s. 89-90). Türkiye'de BAC'ı resmi olarak 11 Mart 1958'de tanıyacaktır.

Bütün bu olaylar olurken Irak ile Ürdün yönetimleri arasında da birleşme kararı alınmış ve Kral Faysal yönetiminde Federal Arap Devleti kurulmuştur. Türkiye, bu birleşmeyi de olumlu karşılamıştır (Duran ve Karaca, 2013, s. 123-125). Zira Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes, Irak ve Ürdün arasında Arap birliğinin kurulması münasebetiyle Irak Kralı İkinci Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin'e derhal tebrik telgrafı göndermiştir. Telgraflarda, Irak-Ürdün Arap Birliğinin teşekkülü dolayısıyla duyulan büyük memnuniyet belirtilmiş ve bu birliğin, sulhsever memleketler için mesut bir hadise, Orta-Şarkın devamlı istikrara kavuşması yolunda mühim bir merhale teşkil ettiği ifade edilmiştir (Zafer, 17 Şubat 1958).

Irak-Ürdün Arap Birliğinin teşkilinden az sonra Temmuz 1958'de Nuri Said Paşa'nın öldürülmesi Ürdün için şok edici bir sonuç olmuştur. Melik Hüseyin artık Arap Birliği hedefinden vazgeçmeye ve daha dikkatli davranmaya mecbur kalacaktır (Doğaner, 2006, s. 12). Türkiye için ise Ürdün, Irak ve Lübnan'da şimdi ne olacağı konusunda ani bir endişe başlamıştır (Yeşilbursa, 2010, s. 90). Nitekim on yıllık Demokrat Parti iktidarının sonuna gelindiğinde, Türkiye'nin Balkanlar'da ve Ortadoğu'daki çabaları pek de başarılı olamamıştır. Ortadoğu'da Ürdün, Suriye ve Lübnan'ı Bağdat Pakti'nin içine sokma konusundaki başarısızlık ve bunu takiben Mısır'ın anlaşma karşıtı yaptığı başarılı kampanya, paktın gücünü sınırlamış ve Irak'ı Arap Dünyası'nın dışında bırakmıştır. Temmuz 1958'de Irak'taki darbe ve birkaç ay sonra Irak'ın pakttan çekilmesi, savunma organizasyonunu neredeyse çökertmiş, aslında bu organizasyonu hareketsiz hale getirmiştir (İleri, 2005, s. 380). 1960 yılındaki askeri darbe ise Türkiye'nin devam eden demokratik yapısı ve iç siyaset dengesinin gücü konusunda ciddi şüpheler getirmekle birlikte, eski rejimin sona ermesi üzerine yeni devrimci hareketin yeni bir ilerleme ve reform sürecinin başlangıcı olabileceği umudunu da getirmiştir (İleri, 2005, s. 381).

5. 1960-1980 DÖNEMİ

Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönem boyunca Türkiye-Ortadoğu ilişkilerinde, Türkiye aktif politikalar izlemekle birlikte, Batı çıkarları ekseninde Ortadoğu devletlerine yakınlaşmaya çalışmıştır. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra ise Demokrat Parti'ye tepki olarak Ortadoğu ülkeleri ile diplomatik ilişkiler kurulması düşünülmüş ancak Ortadoğu devletlerinin olumlu yaklaşmaları üzerine bu uygulamalar hemen gerçekleştirilememiştir (Duran ve Karaca, 2013, s. 134). Kıbrıs konusu ve buna bağlı olarak Johnson Mektubu gibi Batı'yla yaşanan sorunlar, Türkiye'yi Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında değişiklik yapmaya yeniden itmiştir. Böylece 1960-1980 dönemi, Türk dış politikasında Batı'ya eleştirel bakışın ve Ortadoğu'ya yakınlaşmanın başladığı dönem olmuştur (Şahin, 2010, s.13).

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye açık bir şekilde Araplara destek vermiştir. Savaş başlar başlamaz Türkiye, Amerika'nın Türkiye'deki askeri üslerden İsrail'e yardım götürebilme ihtimalini kapamak maksadıyla üslerin Araplara karşı kesinlikle kullanılmayacağı ilan etmiştir. Savaş esnasında bir adım daha atılmış ve İsrail'e karşı savaşan Arap ülkelerinden Suriye, Mısır ve Ürdün'e yiyecek ve giyecek malzemesi yardımları yapılmıştır (Bostancı, 2013, s. 707). Üstelik 1969 yılı Aralık ayında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Ürdün ziyareti Türk-Ürdün ilişkilerine ivme kazandırmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/243.83.9). 13 Eylül 1971 tarihinde ise Ankara'da, "Türkiye Cumhuriyeti ile Haşimi Ürdün Krallığı arasında suçluların geri verilmesi ve ceza işlerinde karşılıklı adli yardımlaşma sözleşmesi" imzalanmıştır.

1970'li yıllar Ürdün'ün kaos içerisine çekilmeye çalışıldığı yıllar olmuş; Kral Hüseyin tahttan indirilmek istenmişse de, yine dış güçler buna engel olarak Ürdün'ün bölgedeki etkinliği korunmaya çalışılmıştır. Arap birliğinin bir üyesi ve İsrail'in de komşusu olması bakımından Ürdün, bölgesel sorunların merkezinde yer almaya devam etmiş ve zaman zaman da batılı güçler tarafından kilit rol de oynattırılmıştır (Armağan, 2006, 16-17). 1970'li yılların kaotik ortamı aslında Türkiye'yi de etkilemiştir. 1971 yılında ordunun verdiği muhtıradan sonra Türkiye-Ortadoğu ilişkilerinde yaşanan durağanlık, 1973 yılında patlak veren Arap-İsrail savaşlarının etkisiyle meydana gelen petrol şokuna kadar devam etmiştir. 1973'te yaşanan petrol şokunun ekonomisine olumsuz etki etmesi üzerine Türkiye, Ortadoğu devletlerinden diplomasi sahasında uzak kalınmayacağını anlamıştır (Duran ve Karaca, 2013, s. 134-135). Böylece Türkiye-Ortadoğu ilişkilerinin

sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyutları özellikle 1970'li yıllarda gelişme sürecine girmiştir. Bu sürecin ivmesini Türkiye ve Ürdün arasında yapılan ticaret içinde de görmek mümkün olmuştur. Türkiye'nin İslam ülkeleriyle dış ticareti 1970-1982 yılları arasında büyük bir sıçrama yaptığı gibi Ürdün'ün payı da % 7'den % 66'ya kadar çıkmıştır (Zaim, 1986, s. 153-154).

6. SONUÇ

Türkiye'nin Ürdün Haşimi Krallığı ile ilişkileri Kral Abdullah'ın 1937 yılında Türkiye'yi ziyaretine kadar uzanmaktadır. Bu ziyaretten 10 yıl sonra da Kral Abdullah'ın Türkiye'ye gelerek bir antlaşma imzalaması Türkiye-Ürdün ilişkileri tarihinde temel referans noktaları olmuştur. Böylece bölgede sayılı demokratik siyasal sistemlere sahip olan bu iki ülke tarihi olarak yakın ve göreceli olarak istikrarlı ilişkiler geliştirmiştir. 1940'ların ortalarından itibaren çok partili siyasal sisteme geçiş yapan Türkiye, bölgede çok partili siyasetin ve çoğulculuğun en iyi örneğini teşkil etmiştir. Ürdün'de ise Krallığın demokratikleşme çabaları Ortadoğu'daki diğer ülkelere nazaran önemli mesafeler kat etmiştir.

Soğuk Savaş'ın başlamasından sonra Türkiye ve Ürdün Ortadoğu'da iki önemli müttefik ülke konumunda olmuştur. O zamandan bu yana birkaç kere çatışan dış politik konumlanışlar olmuştur. İki kutuplu uluslararası sistem yıllarında, Ürdün Bağdat Pakti'na katılacaktı, ancak ülkedeki Nasırcı ve Pan-Arabist odaklar Kral Hüseyin'i katılmamak konusunda zorlamıştı. Gene de Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali ve Körfez Krizi'nde Ürdün'ün yaklaşımları istisnai olmuştur; her iki ülke birbiriyle yakın ilişkiler geliştirmiş ve birbirlerinin içişlerine karışmamıştır. Günümüzde "Ortadoğu'da istikrar" hem Ürdün hem de Türkiye'nin karşılaştığı sorunlara çözüm bulmakta merkezi bir öneme sahiptir. Türkiye, Ürdün'ün Irak ve Suriye'deki radikal gruplarla mücadelesini bu açıdan değerlendirmektedir. 2011 sonrası dönemde değişen bölgesel ortamda Ürdün'ün istikrarı Ürdünlüler için olduğu kadar Türkiye için de önemlidir (Köprülü, 2014, s. 11).

KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Son Posta

Tan

Tanin

Ulus

Yeni Sabah

Zafer

Kitap ve Makaleler

Akcay, E. Y. ve Celenay, Ö. E. (2011). Orta Doğu'daki Domino Etkisi: Suriye Örneği, *Uluslararası Ortadoğu Kongresi*, Cilt: I.

Armağan, M. (2006). Ortadoğu Barış Sürecinde Ürdün'ün Rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baş, A. (2012). 1957 Suriye Krizi ve Türkiye. *History Studies*, 4 (1).

Bilgin, M. S. (2013). Türkiye-Ürdün İlişkilerinin Tarihi Boyutu (1919-1950). *Uluslararası Türk-Arap Müşterek Değerler ve Kültürel Etkileşim Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı.

Birbudak, T. S. (2013). Türkiye Cumhuriyeti-Ürdün İlişkileri Kapsamında Emir Abdullah'ın 1937 Türkiye Ziyareti. *Uluslararası Türk-Arap Müşterek Değerler ve Kültürel Etkileşim Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı.

Bostancı, M. (2013). Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı. *Akademik Bakış*, 7 (13).

Demir, Ş. (2011). Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası, *Turkish Studies*, 6 (3).

- Doğaner, Y. (2006). İngiliz Büyükelçiliđi Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Dönemi Türkiye'sinde Dış İlişkiler. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (4).
- Duman, S. (2005). Ortadoğu Krizleri ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36).
- Duran, H. ve Karaca A. (2011). Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3).
- Duran, H. ve Karaca, A. (2013). 1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1).
- Ekinci, E. B. (1999). Bir Hükümdarın Ardından. *Tarih ve Medeniyet*, (60).
- İleri, İ. (2005). Türkiye'nin Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36).
- Köprülü, N. (2014). Ortadoğu'da Devam Eden Dönüşüm Bağlamında Türkiye-Ürdün İlişkilerine Yeni Bir Bakış. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Bölgesel Gelişmeler Deđerlendirmesi*, No: 12.
- SDE. (2011). "Türkiye-İsrail İlişkileri", SDE Analiz. Stratejik Düşünce Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüđü.
- Şahin, M. (2010). Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değerşim. *Akademik Orta Doğu*, 4 (2).
- Tomar, C. (2012). "Ürdün" maddesi "II. Tarih", DİA, Cilt: 42.
- Yeşilbursa, B. K. (2010). Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960). *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı.
- Zaim, S. (1986). Türkiye'nin Ortadoğu ve İslam Ülkeleriyle İktisadi Münasebetlerindeki Gelişmeler. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 42 (1-4).